

การนำหลักธรรมาธิปไตยมาปกครองคณะสงฆ์ไทย

IMPLEMENTATION OF DHAMMA DEMOCRACY TO GOVERN THAI MONKS

พระศุกชอค ทองฮัว¹, สุริยะใส กตะศิลา²

Supachok Thonghua¹, Suriyasai Katsasila²

มหาวิทยาลัยรังสิต¹⁻²

Rangsit University¹⁻²

E-mail : saimai29102517@gmail.com

ได้รับบทความ: 28 สิงหาคม 2564; แก้ไขบทความ: 12 ตุลาคม 2564; ตอรับตีพิมพ์: 13 ธันวาคม 2564

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเชิงเอกสาร มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาหลักธรรมาธิปไตยในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา 2) เพื่อวิเคราะห์การนำหลักธรรมาธิปไตยมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ไทย 3) เพื่อเสนอแนวทางในการนำหลักธรรมาธิปไตยมาใช้ปกครองคณะสงฆ์ไทย ผลการวิจัยพบว่า หลักธรรมาธิปไตย หมายความว่า การถือธรรมะเป็นใหญ่ การถือความถูกต้องเป็นหลัก มีธรรมะเป็นใหญ่หรือจะหมายความว่า การถือธรรมะเป็นหลักในการบริหารจัดการ การนำหลักธรรมาธิปไตยมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ไทยต้องยึดหลักตามกิจการของคณะสงฆ์ มี 6 ด้าน 1) การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม 2) การศาสนศึกษา 3) การศึกษาสงเคราะห์ 4) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา 5) การสาธารณูปการ 6) การสาธารณสงเคราะห์ เพื่อให้องค์กรคณะสงฆ์สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง พระสงฆ์ควรดำรงมั่นด้วยการปกครองตามหลักพระธรรมวินัย ควรปฏิรูประบบโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์และการบริหารจัดการให้มีศักยภาพยิ่งขึ้น ด้วยการแก้ไขกฎ ระเบียบ ข้อบังคับของมหาเถรสมาคม ให้สอดคล้องกับสังคมไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ในปัจจุบัน ควรให้พุทธบริษัท 4 มีส่วนร่วมตามรูปแบบการมีส่วนร่วม บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ด้วยการให้คนในชุมชนละแวกใกล้เคียงวัดมีส่วนร่วม ด้วยการรวมตัวในรูปแบบขององค์กรหรือชมรม เพื่อปกป้องดูแลกิจการของวัดและส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มั่นคงสืบไป

คำสำคัญ: หลักธรรมาธิปไตย, คณะสงฆ์ไทย

Abstract

This study employed the documentary research method. This study aims 1) to investigate the concept of Dharmacracy in Buddhist teachings, 2) examine the implementation of Dharmacracy in the administration of Thai Sangha, and 3) propose the guidelines for the implementation of Dharmacracy in the administration of Thai Sangha. The results showed that the principles of Dharmacracy revolved around dhamma and justice. Such principles highlighted the use of dhamma in the management and administration. Furthermore, it was found that the implementation of Dharmacracy in the administration of Thai Sangha was based upon the Buddhist missions in six aspects including 1) the maintenance of virtue and peace, 2) the study of Buddhism, 3) the educational welfare, 4) the Buddhist propagation, 5) the public facilities, and 6) the public assistance. This would help the monks to be able to develop and adapt themselves to the changing society. In addition, the study recommended that the monks should strictly behave according to the Dhamma Vinaya which was the supreme covenant. In addition, this study also suggested a reformation of Thai Singha administrative structure in order to increase the effectiveness of the administration. Such reformation could be done through the amendment of rules and regulations designated by the Sangha Supreme Council of Thailand to match the current social conditions. Plus, the four assemblies residing near the monastery should be allowed to take part in the promotion and preservation of Buddhism.

Keywords: Dharmacracy, Thai Sangha

บทนำ

การปกครองของคณะสงฆ์ไทย มีวิวัฒนาการในการปกครองมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยในสมัยพุทธกาลมีพระพุทธเจ้าเป็นผู้ปกครองสงฆ์สูงสุด ในช่วงระยะต้นพุทธกาลนั้นยังไม่มีกฏบัญญัติพระธรรมวินัย เพราะพระสงฆ์ส่วนใหญ่ที่เข้ามาอุปสมบทล้วนแล้วแต่มีเจตนาภรณ์ ในการประพฤติพรหมจรรย์เพื่อพระนิพพาน อีกทั้งพระสงฆ์ส่วนใหญ่มีคุณธรรมขั้นสูงเป็นพระอริยบุคคลหรือโดยส่วนใหญ่ พระสงฆ์มีความประพฤติดีปฏิบัติชอบ พระสงฆ์ในระยะต้นจึงยังไม่มี ความประพฤติที่เสื่อมเสียเกิดขึ้นมากนัก แต่ในระยะต่อมาเมื่อมีผู้ที่เข้ามาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา มากขึ้น เจตนาในการบวชตลอดถึงพื้นเพอัยาศัยก็ต่างกันจึงเกิดความไม่เรียบร้อยขึ้น ในช่วงระยะ หลังนี้จำเป็นต้องมีการปกครองสงฆ์ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2513: 129) โดยมีการบัญญัติพระธรรมวินัยขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการปกครองคณะสงฆ์ การปกครองหรือการบริหารที่ ดิ้นนั้น จะต้องมรูปแบบและวิธีการจัดการหรือมีแนวคิด ซึ่งขึ้นอยู่กับภาระงานมอบอำนาจกระจาย งานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารระดับต่าง ๆ รับผิดชอบตามความรู้ความสามารถของคน และพัฒนาการในด้าน ต่างๆ เพราะการปกครอง คณะสงฆ์ปัจจุบันนี้มีอำนาจรัฐและจารีตประเพณีเข้ามาเกี่ยวข้อง

การปกครองคณะสงฆ์จึงถือว่าเป็นหัวใจหลักในงานบริหารจัดการกิจการของคณะสงฆ์ คือ ด้านการปกครอง การศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่ สาธารณูปการ และสาธารณสงเคราะห์ ให้ดำเนินไปตามพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎระเบียบ มหาเถรสมาคม ข้อบังคับ มติ พระบัญชาสมเด็จพระสังฆราชควบคุมดูแลให้ไปตามข้อวัตรปฏิบัติ คณะสงฆ์ไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ตระหนักถึง ความสำคัญในระบบการปกครองคณะสงฆ์ในด้านต่างๆ โดยเฉพาะปัจจุบันนี้ วิทยาการด้านการ บริหารและการจัดการก้าวหน้าไปมาก คณะสงฆ์ควรจะได้ใช้วิทยาการเหล่านั้นมาช่วยเสริมการบริหาร และการปกครองคณะสงฆ์ กิจการคณะสงฆ์บางอย่างอาจอาศัยการบริหารแบบราชการของฝ่าย บ้านเมือง กิจการคณะสงฆ์บางอย่างอาจอาศัยการบริหารที่คล่องตัวแบบภาคเอกชนและกิจการ บางอย่างต้องบริหารตามหลักพระธรรมวินัย (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2541: 128)

ในศัพท์ Good Governance เมื่อพูดถึงศัพท์ภาษาไทยมีอีกคำหนึ่งที่ดูจะเป็นที่รู้จักมัก คู้กันมากกว่าธรรมาภิบาล นั่นคือคำว่า “ธรรมาภิบาล” ซึ่งมีความหมายว่าหมายถึงการปกครอง การ บริหาร การจัดการการควบคุมดูแล กิจการต่าง ๆ ให้เป็นไปในครรลองธรรม นอกจากนี้ยังหมายถึงการ บริหารจัดการที่ดี ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ทั้งภาครัฐและเอกชน ธรรมที่ใช้ในการบริหารงานนี้ มี ความหมายอย่างกว้าง กล่าวคือ หากได้มีความหมายเพียงหลักธรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่รวมถึง ศิลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และความถูกต้องชอบธรรมทั้งปวง ซึ่งวิญญูชนพึงมีและพึงประพฤติ ปฏิบัติ อาทิ ความโปร่งใสตรวจสอบได้ การปราศจากการแทรกแซงจากองค์กรภายนอก เป็นต้น (แสง ชัย อภิชาติธนพัฒน์, 2564: 64)

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. 2542 ให้ความหมาย “ธรรมาภิบาล” ไว้ว่า หมายถึง การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี เป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้สังคมรัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชน ซึ่งครอบคลุมถึง ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายปฏิบัติการ ฝ่ายราชการ และฝ่ายธุรกิจ สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้รักสามัคคีและร่วมกันเป็นพลัง ก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นส่วนเสริม ความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกันแก่ประเทศ เพื่อบรรเทาป้องกันหรือแก้ไขเยียวยาภาวะวิกฤติ ภัยอันตรายที่หากจะมีมาในอนาคต เพราะสังคมจะรู้สึกถึงความยุติธรรม ความโปร่งใส และความร่วมมือร่วมใจ อันเป็นคุณลักษณะสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการปกครอง แบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข สอดคล้องกับความเป็นไทยรัฐธรรมนุญ และกระแสโลกยุคปัจจุบัน โดยหลักธรรมาภิบาลนั้นประกอบด้วย 6 หลักการคือ

1. หลักนิติธรรม (The Rule of Law) หมายถึง การปฏิบัติตามกฎหมาย กฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่าง ๆ โดยถือว่าเป็นการปกครองภายใต้กฎหมายมิใช่ตามอำเภอใจหรืออำนาจของตัวบุคคล จะต้องคำนึงถึงความเป็นธรรมและความยุติธรรม รวมทั้งมีความรัดกุมและรวดเร็วด้วย

2. หลักคุณธรรม (Morality) หลักคุณธรรม หมายถึง การยึดมั่นในความถูกต้องดีงาม การส่งเสริมให้บุคลากรพัฒนาตนเองไปพร้อมกัน เพื่อให้บุคลากรมีความซื่อสัตย์ จริใจ ซื่อสัตย์ อดทน มีระเบียบ วินัย ประกอบอาชีพสุจริต เป็นนิสัยประจำชาติ

3. หลักความโปร่งใส (Accountability) หลักความโปร่งใส หมายถึง ความโปร่งใส พอเทียบได้ว่ามีความหมายตรงข้ามหรือเกือบตรงข้ามกับการทุจริตคอร์รัปชัน โดยที่เรื่องทุจริตคอร์รัปชันให้มีความหมายในเชิงลบและความน่าสะพรึงกลัวแฝงอยู่

4. หลักการมีส่วนร่วม (Participation) หลักการมีส่วนร่วม หมายถึง การให้โอกาสให้บุคลากรหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเข้ามามีส่วนร่วมทางการบริหารจัดการเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ

5. หลักความรับผิดชอบ (Responsibility) หลักความรับผิดชอบ หมายถึง การตระหนักในสิทธิและหน้าที่ ความสำนึกในความรับผิดชอบต่อสังคม การใส่ใจปัญหาการบริหารจัดการ การกระตือรือร้นในการแก้ปัญหาและเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง รวมทั้งความกล้าที่จะยอมรับผลดีและผลเสียจากกระทำของตนเอง

6. หลักความคุ้มค่า (Cost – effectiveness or Economy) หลักความคุ้มค่า หมายถึง การบริหารจัดการและใช้ทรัพยากรที่มีจำกัด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ส่วนรวม โดยรณรงค์ให้บุคลากรมีความประหยัด ใ้วัสดุอุปกรณ์อย่างคุ้มค่า และรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้สมบูรณ์ยั่งยืนสิ่งที่น่าสนใจและสะท้อนผ่าน 6 หลักการนี้คือความพยายามในการนำ “หลักธรรม” ซึ่งมีความหมาย

อย่างกว้างๆ คือ หลักคำสอนทางศาสนาที่เป็นความจริง เป็นความดีงาม ความถูกต้อง เมื่อนำไปปฏิบัติ แล้ว ช่วยให้เกิดความดีงามในชีวิตและสังคมอยู่ร่วมกัน อย่างปกติสุข ซึ่งหลักธรรมนั้นได้ถูกแปรเป็น หลักของการบริหารจัดการกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กับหน้าที่และความรับผิดชอบเพื่อทำให้ การบริหารภาครัฐ ภาคการเมือง ภาคธุรกิจและมิติต่างๆ เกิดความสมดุลไม่เอาเปรียบและ เบียดเบียนกัน

ดังนั้นผู้วิจัยจะศึกษาแนวคิดทฤษฎีการปกครองสงฆ์ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ศึกษาหลัก ธรรมาธิปไตยในพระพุทธศาสนา โดยนำเอาหลักธรรมาธิปไตยมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์ ว่าการนำหลักธรรมาธิปไตยมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ไทยนั้น จะประสบความสำเร็จมากน้อย เพียงใดและคาดว่าจะให้คำตอบแก่ระบอบการเมืองการปกครองในปัจจุบันที่มีพระพุทธศาสนาเป็น รากฐานทางสังคม เพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์สุขและการปกครองให้เกิดความเป็นธรรมตามแนวทาง ธรรมาธิปไตย ซึ่งจะก่อให้เกิดความสันติสุขโดยส่วนตนและสันติภาพโดยรวมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักธรรมาธิปไตยในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา
2. เพื่อวิเคราะห์การนำหลักธรรมาธิปไตยมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ไทย
3. เพื่อเสนอแนวทางในการนำหลักธรรมาธิปไตยมาใช้ปกครองคณะสงฆ์ไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอนดังนี้
ขั้นตอนที่ 1 รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนเรื่องธรรมาธิปไตยในพระพุทธศาสนา และเรื่องระบอบการปกครองคณะสงฆ์ไทยในยุคอดีตมาจนถึงปัจจุบันจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการ วิจัยทั้งชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือวิชาการด้าน พระพุทธศาสนาและชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) เช่น เอกสารวิจัย วิทยานิพนธ์ ตลอดจน เอกสารวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษา วิเคราะห์ ตีความข้อมูลที่รวบรวมได้

ขั้นตอนที่ 3 เรียบเรียงและนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1. หลักธรรมาธิปไตยในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา หลักธรรมาธิปไตย หมายความว่า การถือธรรมะเป็นใหญ่ การถือความถูกต้องเป็นหลักมีธรรมะเป็นใหญ่หรือจะ หมายความว่า การถือธรรมะเป็นใหญ่ เป็นหลักในการบริหารจัดการ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 15) ความหมายในที่นี้ คือแนวคิดใช้ธรรมะเป็นสำคัญไม่ว่าจะเป็นระบอบหรือตัวผู้บริหารก็จำเป็นต้องมี ธรรมะนำการบริหารจัดการทั้งสิ้น นอกจากนั้นธรรมาธิปไตยก็ยิ่งปรากฏในความหมายอื่นๆ ตามหลัก

ของพระพุทธศาสนาซึ่งเอาธรรมะหรือพระธรรมเป็นหลัก เอาความจริง เอาความถูกต้องตามธรรมะ เป็นหลักหรือจะมุ่งตีความถึงความดี ก็น่าจะหมายถึงความยุติธรรม ตามคำที่ว่า ธรรมาธิปไตยนี้ มัก ลึกซึ้งถึงความดีงามความจริง ความยุติธรรม เรียกสั้นๆว่า ความดี (พุทธทาสภิกขุ, 2531: 177) นอกจากนั้นธรรมาธิปไตยก็ยังหมายถึง ความมีธรรมะเป็นใหญ่ ถือธรรมะเป็นใหญ่ กระทำด้วยความ ปราศจากอคติ เป็นจริง สมควรตามธรรมะเป็นประมาณ อีกความหมายหนึ่งคือการยึดถือหลักการ เหตุผล หลักความจริง ความถูกต้อง ความเป็นธรรมเป็นประมาณในการบริหารจัดการต่าง ๆ คือจะทำ อะไรก็ยึดหลักธรรมะเป็นหลัก ละเว้นการยึดถือตนและกระแสเสียงส่วนใหญ่ที่ไม่ถูกต้อง ไม่เป็นธรรม ให้ความสำคัญแก่ธรรม (พระธรรมกิตติวงศ์, 2548: 376) หากเป็นการบริหารก็เป็นการบริหารโดยใช้ ธรรมเป็นมาตรฐาน ความถูกต้องความผิดของใครก็ตาม นำเอาธรรมะมาเป็นมาตรฐาน ต้องยุติด้วย ธรรม เป็นธรรม เทียงธรรม ผู้บริหารต้องทรงธรรม มีธรรม ยึดถือธรรมหรือความถูกต้องชอบธรรม ความยุติธรรม ความเหมาะสมความควรเป็นใหญ่ ก็จัดเป็นธรรมาธิปไตย ซึ่งก็อาจเรียกว่าหลักการก็คงพอ ได้ นอกจากนี้ยังปรากฏในความหมายอื่นอีกว่า ระบบการตัดสินใจที่ยึดถือเอาธรรมะ คือความจริง ความถูกต้อง ความดีงามและประโยชน์สุขของประชาชนเป็นใหญ่

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า ธรรมาธิปไตย หมายถึง กระบวนการในการตัดสินใจที่ ถูกต้องชอบธรรม การบริหารจัดการแบบเป็นธรรม การปกครองแบบเป็นธรรม เทียงธรรม โดยนัยแล้ว หมายถึงเอาระบบของการปกครองที่ชอบธรรม ถูกต้อง เทียงธรรม อีกนัยหนึ่งหมายถึงเอาผู้ปกครองที่ทำ หน้าที่ในการปกครองซึ่งประกอบด้วยคุณธรรม มีความเป็นธรรมาธิปไตย กล่าวคือ มีคุณธรรมในจิตใจ เป็นคนยึดถือเอาความถูกต้องเทียงธรรมเป็นใหญ่ในการปกครองนั่นเอง

ส่วนความสำคัญของธรรมาธิปไตยนั้น ที่เห็นได้อย่างชัดเจนคือ มีความสำคัญในแง่ที่เป็น หลักธรรมและในแง่ของการถือประพฤติปฏิบัติ ซึ่งทั้งสองประการนี้สามารถเห็นได้อย่างเด่นชัด ด้วย เหตุที่หลักธรรมคือหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าพุทธพจน์กล่าวง่าย ๆ คือคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้านั่นเอง คำสอนของพระพุทธเจ้าก็คือหัวใจของพระพุทธศาสนา ซึ่งเราท่านก็ทราบกันดีว่า มีความสำคัญมากเพียงใด ส่วนในแง่ของการถือปฏิบัติ ธรรมาธิปไตยถือว่าสำคัญยิ่งเพราะผู้นำประเทศ ตั้งแต่ยุคพุทธกาลเป็นต้นมาที่เป็นพุทธมามกะก็ทรงถือธรรมาธิปไตยเป็นแนวทางในการบริหาร ประเทศตลอดมา

“หลักธรรมาธิปไตย”ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาคือพระไตรปิฎกและอรรถกถาตั้งที่กล่าวมา ทำให้เราทราบว่าธรรมาธิปไตยในฐานะที่เป็นหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนานั้นไม่ได้กล่าวถึง เรื่องอำนาจของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรืออำนาจทางการเมืองการปกครองแต่ประการใด แม้จะอธิบาย ธรรมาธิปไตยว่าความมีธรรมเป็นใหญ่ แต่ความเป็นใหญ่หรืออธิปไตยในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีได้

หมายถึงอำนาจในทางการเมืองการปกครองที่สามารถบังคับบัญชาให้บุคคลอื่นต้องยอมปฏิบัติตามหรือลงโทษใครได้ กลับหมายถึงสิ่งที่มีอำนาจหรือมีพลังผลักดันให้บุคคลกระทำในสิ่งที่ดีที่ถูกต้องดีงามได้แก่ ตนเอง บุคคลอื่น และธรรม ซึ่งแต่ละอย่างล้วนเป็นจุดเริ่มต้นที่จะนำไปสู่จุดหมายที่ดีทั้งสิ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งธรรมาธิปไตยนั้นเป็นการใช้ธรรมเป็นที่ตั้งและให้ความสำคัญแก่ธรรม ในฐานะที่ธรรมเป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นสิ่งจูงใจให้บุคคลละชั่ว ทำดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์และธรรมที่อธิบายไว้ในพระไตรปิฎกและอรรถกถานั้นก็มีความหมายครอบคลุมทั้งส่วนที่เป็นวิธีการและเป้าหมายที่เป็นผลอันเกิดจากการประพฤติปฏิบัติตามวิธีการดังกล่าวนั่นเอง

หลักธรรมาธิปไตยมีความสำคัญในแง่ของการถือปฏิบัติ โดยสำคัญในระดับบุคคล สังคม และประเทศชาติ ดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น ในระดับบุคคล คือ บุคคลจะต้องประกอบด้วยธรรมาธิปไตย ยกเอาธรรมและความถูกต้องเป็นใหญ่ในการดำรงชีพ เป็นสมณะก็ต้องให้ความสำคัญกับธรรมาธิปไตยในการครองเพศสมณะ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ซึ่งจะสามารถประสบความสำเร็จตามที่ผู้บวชมุ่งประสงค์ สำหรับบุคคลธรรมดา ก็ต้องประพฤติธรรมด้วย เพราะธรรมชาติของธรรมแล้ว จะรักษาผู้ปฏิบัติไม่ให้เกิดโทษในชั่ว ในระดับสังคมและประเทศชาติ มุ่งถึงผู้นำหรือผู้ปกครองที่ทรงธรรม บริหารจัดการด้วยธรรม ถือธรรมคือ ความถูกต้องเป็นใหญ่ในการบริหาร เมื่อทุกส่วนมีธรรมคือมีธรรมาธิปไตย สังคมประเทศชาติก็จะเจริญรุ่งเรืองสงบสันติ

2. การนำหลักธรรมาธิปไตยมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ไทย พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้ถือธรรมะคือความถูกต้องตามเหตุผลเป็นประมาณ ที่เรียกว่าธรรมาธิปไตย ไม่สอนให้ถือตนเองเป็นใหญ่หลักคำสอนเรื่องผู้เห็นธรรมชื่อว่าเห็นพระพุทธเจ้า คำสอนเรื่องอามิสบูชาและปฏิบัติบูชาและการตั้งพระธรรมวินัยไว้เป็นพระศาสดาแทนพระองค์ของพระพุทธเจ้า ก็เป็นการสอนแบบธรรมาธิปไตยนี้ นับว่าหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่กว้างที่ครอบคลุมถึงคุณงาม ความดี นับว่าทันสมัยและทรงคุณค่าและสูงในคุณค่า รวมทั้งหลักเรื่องการทำความดีเพราะเห็นแก่ความดี

ในสังคมปัจจุบันนี้มีความสับสนวุ่นวายโดยเฉพาะสังคมประเทศไทย ในอดีตนั้นเป็นสังคมที่เอื้ออาทรเป็นสังคมน่าอยู่ หรือสยามเมืองยิ้มนั่นเอง ผู้คนต่างยิ้มแย้มแจ่มใส มีน้ำจิตน้ำใจ เป็นสังคมที่มีความสามัคคีมีความรักไม่เห็นแก่ตัว มีสถาบันหลักคือ ชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมน้ำใจของคนในชาติ แต่ปัจจุบันนี้สังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงความคิดความเห็นต่างๆของคนหนุ่มคนสาวมีความคิดเห็นที่หลากหลาย เมื่อความคิดที่ต่างก็มีการแบ่งกลุ่มแบ่งสีแตกแยกความคิดทำให้สังคมไทยขาดความปรองดอง ทั้งนี้ก็เพราะสังคมปัจจุบันขาดหลักธรรมซึ่งมูลฐานของความเป็นใหญ่หรืออธิปไตย 3 อย่างที่แสดงในหลักพระพุทธศาสนา คืออธตธาธิปไตย โลกธาธิปไตยและธรรมาธิปไตย อธตธาธิปไตย คือถือตนเป็นใหญ่หรือประโยชน์ตนเป็นที่ตั้ง หากทำอะไรก็ต้องการให้ประกาศชื่อเสียงเป็นบุคคลที่ทำอะไรเพื่อประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้งและก็ยังดีที่ว่าเป็นบันไดขั้นแรกของการก้าวขึ้นสู่

ความเป็นผู้มีจิตใจสูงขึ้นไป โลกาธิปไตย คือถือโลกเป็นใหญ่หรือโลกเป็นประมาณ สุดแต่คนอื่นหรือส่วนมากเขาว่าอย่างไร ก็ถือว่าอย่างนั้นอันนี้เองที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเพราะไม่รู้จักประมาณตนนั่นเอง การกระทำใดๆไม่ดูฐานะของตนเอง บางครั้งก็ก่อให้เกิดความเดือดร้อน ธรรมาธิปไตย คือถือธรรมเป็นใหญ่คำนึงถึงความถูกต้องความสมควร ถือได้ว่าการทำความดีก็เพราะเห็นแก่ความดี ความถูกต้องไม่ใช่ทำด้วยหวังอะไรตอบแทน หลักธรรมาธิปไตยในพระพุทธศาสนาสอนอย่างตรงไปตรงมาเป็นอย่างดี เพราะหลักธรรมาธิปไตยอาจนำไปใช้ได้ทุกกรณีและสอดคล้องกับสังคมปัจจุบันที่ทุกคนนั้นต้องคำนึงถึงหลักธรรมาธิปไตยเมื่อสังคมไทยมีความรักความสามัคคีแล้วก็เกิดความปรองดองของคนในชาติ การพิจารณาว่าอะไรถูกอะไรผิดนั้นต้องฟังด้วยเหตุและผล การวินิจฉัยเรื่องราวต่างๆ ที่จะนำมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ หรือรับไว้ดำเนินชีวิตที่เพื่อร่มเย็นเป็นสุขหรือก่อให้เกิดความรักความสามัคคีเกิดความปรองดองของคนในชาติเมื่อสังคมนั้นๆ มีหลักธรรมยึดถือหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ถือธรรมะ คือความถูกต้องแล้วสังคมนั้นก็กลับร่มเย็นเป็นสุขเป็นสังคมน่าอยู่ น่าอาศัย ทั้งนี้กิจการ 6 ฝ่ายที่คณะสงฆ์ควรนำหลักธรรมาธิปไตยมาใช้มีดังนี้ (พระธรรมปริยัติโสภณ, 2545: ๕๖)

2.1 การปกครอง หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตนของพระภิกษุสามเณรให้อยู่ในกรอบตามหลักพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบและคำสั่ง เพื่อเป็นการเสริมสร้างความเรียบร้อยดีงามให้เกิดขึ้นแก่หมู่คณะ สร้างศรัทธาปสาทะให้เกิดขึ้นแก่ประชาชน สร้างความมั่นคงให้แก่อำเภอบ้านสงฆ์และพระพุทธศาสนาโดยรวม

เจ้าอาวาสต้องเสริมความรู้ความสามารถทางด้านกฎหมาย ระเบียบ คำสั่ง ประกาศ ข้อบังคับ และมติมหาเถรสมาคม ศึกษาและทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ เช่น ความรู้ ด้านกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการที่ดินวัดและของส่วนราชการ เช่น สำนักงานที่ดิน กรมธนารักษ์ กรมป่าไม้ ฯลฯ และความรู้ที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ความรู้ในเรื่องระบบการเงินและการบัญชีระบบงานสารบัญ ที่จำเป็นต่อการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัด

2.2 การศาสนศึกษา หมายถึง การส่งเสริมและควบคุมการศึกษาของสงฆ์ จะต้องส่งเสริมและจัดการศึกษาสงฆ์ให้เหมาะสมกับสมณะวิสัยและความเปลี่ยนแปลงของสังคม

ผู้วิจัยพบว่าการศึกษามีประโยชน์และช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ อาทิเช่น การศึกษามีประโยชน์ในทางด้านการปกครองของคณะสงฆ์ คือการปกครองในหมู่คณะสงฆ์ด้วยตนเอง ผู้มีพรชาน้อยก็ให้ความเคารพผู้มีพรชามากกว่า จนเกิดเป็นระบบความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันและเป็นรากฐานของการปกครองในพระพุทธศาสนา การศึกษายังสามารถเชื่อมโยงหน่วยงานของคณะสงฆ์ทั้งหมดเข้าหากันได้ดีและยังสร้างความเป็นผู้นำให้กับคณะสงฆ์อีกด้วยเช่นกัน เจ้าอาวาสควรที่จะส่งเสริมและสนับสนุนทางด้านการศึกษาเพราะหากว่าพระภิกษุและสามเณรภายในวัดของตนเมื่อได้รับการศึกษาแล้วก็จะเป็นกำลังสำคัญของทางวัดต่อไปได้และเป็นการสร้างศาสนทายาทของพระพุทธศาสนาต่อ

2.3 การศึกษาสงเคราะห์ หมายถึง การจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูล ให้การสนับสนุน อดทนจนเจือ ให้การอุปถัมภ์บุคคลที่กำลังศึกษา สถาบันการศึกษาหรือสถาบันอื่นที่นอกจาก ศาสนศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาทางโลกหรือทางธรรม

เนื่องจากการเรียนการสอนของพระภิกษุสามเณร ได้กำหนดให้มีสถานที่เรียนในวัดและสำนักเรียนที่เหมาะสมกับพระภิกษุสามเณรแล้ว และสะดวกในการจัดการศึกษา ไปมาสะดวก และยังเป็นการสนับสนุนให้พระระดับบริหารต่าง ๆ ในแต่ละวัด เช่น พระครูผู้สอน ได้ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการทางด้านศาสนศึกษาอย่างเต็มที่ ทำให้พระผู้บริหารได้มีการตื่นตัวอยู่เสมอในการจัดเตรียมการเรียนการสอนให้แก่พระที่เป็นผู้เรียน ทำให้มีความรู้ที่หลากหลาย

2.4 การเผยแผ่พระพุทธศาสนา หมายถึง การทำหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนประชาชนให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาและปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ สั่งสอนให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขกับมวลมนุษยชาติ

เจ้าอาวาสต้องหมั่นเข้าร่วมประชุมพระสังฆาธิการหรือการอบรมที่เป็นประโยชน์ตามที่มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดขึ้น เพื่อเสริมความรู้ความสามารถของตน และส่งเสริมให้ไวยาวัจกรของวัดเข้ารับการอบรมทุกปี ในโครงการอบรมไวยาวัจกรเพื่อจะได้มีความรู้ด้านการจัดประโยชน์ทรัพย์สินของวัด การจัดทำระบบบัญชีและอื่นๆตามที่มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติได้กำหนดจัดขึ้น

2.5 การสาธารณูปการ หมายถึง การก่อสร้างและการบูรณปฏิสังขรณ์ ศาสนวัตถุและศาสนสถาน กิจการอันเกี่ยวกับการวัด คือ การสร้าง การตั้ง การรวม การย้าย การยุบเลิก การขอรับพระราชทานวิสุงคามสีมา การยกวัดร้างเป็นวัดมีพระภิกษุอยู่จำพรรษาและการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง กิจการของวัดอื่นๆ เช่น การจัดงานวัด การเรียไร การศาสนสมบัติของวัด

เจ้าอาวาสแต่งตั้งไวยาวัจกรนั้นต้องมีระบบคัดเลือกที่เข้มงวดที่สุดและควรผ่านการตรวจสอบจากส่วนกลางอย่างมีคุณภาพเสียก่อน เพื่อป้องกันปัญหาการฉ้อโกงและทุจริตที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เพราะไวยาวัจกรนั้นคือผู้ดูแลและผู้จัดการศาสนสมบัติของวัดแทนเจ้าอาวาส ควรให้มีเจ้าหน้าที่จากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติหรือสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเข้าร่วมในการแต่งตั้ง เพื่อความโปร่งใส โดยการใช้วิธีสรรหาและคัดเลือกผู้มีคุณสมบัติ และต้องระบุ ความรู้ความสามารถ ตรวจสอบประวัติผู้ที่เข้ามาสมัครคัดเลือกปฏิบัติให้เหมือนกับการรับสมัครพนักงานทั่วไป ซึ่งหากทางวัดมีไวยาวัจกรที่ดีและมีคุณภาพชื่อเสียงวัดก็จะมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง ทรัพย์สินของวัดอีกมากมายภายในวัดจะถูกใช้อย่างเกิดประโยชน์ไปตามวัตถุประสงค์ที่ถูกต้อง

2.6 การสาธารณสงเคราะห์ หมายถึง การดำเนินกิจการเพื่อให้เป็นสาธารณประโยชน์ของหน่วยงานหรือของบุคคลหรือคณะบุคคล การช่วยเหลือในส่วนที่เป็นสาธารณสมบัติสาธารณประโยชน์หรือการช่วยเหลือประชาชนผู้ทุกข์ยาก ประสบภัยทางธรรมชาติ เป็นต้น

ด้านการให้ความช่วยเหลือและสงเคราะห์แก่ประชาชน วัดและคณะสงฆ์เป็นศูนย์กลางแห่งการบริหารและเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน ส่วนพระสงฆ์เป็นตัวแทนของวัดและสถาบันพระพุทธศาสนาในการทำหน้าที่สำคัญของงานสาธารณสงเคราะห์ มีการดำเนินงานบริหารจัดการในกิจการที่ดำเนินการหรือจัดทำโครงการขึ้นมาเอง ในลักษณะที่ทำการประจำหรือชั่วคราว เช่น กิจการห้องสมุดเพื่อประชาชน การตั้งมูลนิธิ การตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือคนยากจนหรือช่วยเหลือคราวประสบภัยพิบัติ การกำหนดเขตอภัยทานหน่วยอบรม เป็นต้น

3. แนวทางการนำหลักธรรมมาธิปไตยมาใช้ปกครองคณะสงฆ์ไทย

3.1 พระสงฆ์ควรดำรงคงมั่นด้วยการปกครองตามหลักพระธรรมวินัย อันเป็นธรรมนุญสูงสุดที่สงฆ์ทุกรูปต้องถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัด เป็นการทำหน้าที่ของสงฆ์ที่อยู่ร่วมกันซึ่งมีสิทธิเท่าเทียมกันในการที่จะทำหน้าที่ช่วยเหลือดูแลรักษาความเป็นอยู่และกิจการของสงฆ์ในอาวาสเดียวกันและสังคมสงฆ์ ตลอดจนการเกื้อกูลต่อสังคมภายนอกให้ถูกต้องตามพุทธบัญญัติจึงจะเรียกว่า เป็นการปกครองโดยพระธรรมวินัย หากสงฆ์ทุกรูปยึดถือตามหลักการปกครองด้วยธรรมวินัยก็จะหมดปัญหาในเรื่องการแบ่งแยกนิกาย จนเกิดเป็นความขัดแย้งในหมู่สงฆ์ และไม่ว่าความขัดแย้งนั้นจะเกิดจากปัจจัยใด ๆ หรือจากฝ่ายใดก็ตาม ก็จะไม่ส่งผลกระทบต่อภิกษุสงฆ์ที่ปกครองด้วยพระธรรมวินัย

3.2 ควรปฏิรูประบบโครงสร้างการปกครองคณะสงฆ์และการบริหารจัดการให้มีศักยภาพยิ่งขึ้นด้วยการแก้ไขกฎ ระเบียบ ข้อบังคับของมหาเถรสมาคม ให้สอดคล้องกับสังคมไทยที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ในปัจจุบัน การบริหารจัดการและการปกครองสงฆ์ ไม่ควรเอาภาระที่มากมายและหนักหน่วงไปให้ไว้กับพระสังฆาธิการผู้มากพรชยา ต้องเป็นผู้ดำเนินการเองพระสังฆาธิการผู้ทรงสมณศักดิ์ตั้งแต่สมเด็จพระราชาคณะขึ้นไปที่มีพรรษาสูง ควรได้รับการยกย่องเชิดชูให้เป็นปูชนียบุคคลแห่งพระพุทธศาสนาและเพื่อให้พระสังฆาธิการมีเวลาได้ศึกษาปฏิบัติธรรมได้อย่างเต็มที่ โดยไม่ต้องมาวุ่นวายอยู่กับการบริหารจัดการและการปกครองคณะสงฆ์มากนักและในขณะเดียวกันเป็นการเปิดโอกาสให้สงฆ์รุ่นใหม่ที่มีความรู้ความสามารถในหลายๆด้านได้เข้าทำงานให้กับคณะสงฆ์ไทย มหาเถรสมาคมควรแต่งตั้งพระสังฆาธิการเหล่านั้นให้เป็นที่ปรึกษาให้กับคณะสงฆ์ผู้ปฏิบัติงาน ยกเว้นกรณีที่ต้องพิจารณาในเรื่องสำคัญที่ต้องการความรู้ความเข้าใจที่มากประสบการณ์ในการตัดสินใจ เช่น ในเรื่องที่จะส่งผลกระทบต่อโครงสร้างการปกครองสงฆ์หรือเรื่องที่จะส่งผลกระทบต่อธรรมวินัยหรือวัตรปฏิบัติของสงฆ์จึงจำเป็นต้องให้พระสังฆาธิการเข้าร่วมพิจารณา เป็นต้น

3.3 ควรสร้างความเข้มแข็งในหมู่สงฆ์ ด้วยการให้แต่ละภูมิภาคสร้างองค์กรสงฆ์ขึ้นในพื้นที่ของตน เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในด้านต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น กรณีฌาปนกิจสงฆ์หรือการช่วยเหลือค่ารักษาพยาบาลสมาชิกสงฆ์ยามป่วยไข้ เพื่อให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันและกันในหมู่สงฆ์

3.4 ควรให้พุทธบริษัท 4 มีส่วนร่วมตามรูปแบบการมีส่วนร่วม บ้าน วัด โรงเรียน (บวร) ด้วยการให้คนในชุมชนละแวกใกล้เคียงวัดมีส่วนร่วม ด้วยการรวมตัวในรูปแบบขององค์กรหรือชมรมมี

วัตถุประสงค์ เพื่อปกป้องดูแลกิจการของวัด และส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้มั่นคงสืบไป ซึ่งการมีส่วนร่วมในการพิจารณาหรือเสนอแนะการแต่งตั้งรองเจ้าอาวาสและเจ้าอาวาสเป็นเรื่องที่ควรทำ เพราะเป็นจุดเริ่มต้นตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์และวัดถือเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนนั้นๆ สิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงคือ พระพุทธศาสนาไม่ใช่เป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง คนไทยส่วนใหญ่เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา ดังนั้นประชาชนจึงควรมีส่วนร่วมที่จะแสดงความคิดเห็นหรือพิจารณากับผู้ที่จะมาปกครองวัดในพื้นที่ที่ตนอาศัยอยู่ได้ พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า ผู้ที่จะสืบทอดพระพุทธศาสนาคือพุทธบริษัท 4 (หมู่ชนที่นับถือพระพุทธศาสนามี 4 จำพวกคือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา) ที่มีหน้าที่ศึกษาปฏิบัติตามพระธรรมคำสอน ในขณะเดียวกันเป็นผู้มีหน้าที่เผยแผ่และปกป้องพระพุทธศาสนา

อภิปรายผลการวิจัย

ผู้วิจัยขอเสนอแนวคิดในการนำหลักธรรมาธิปไตยมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ ไม่ว่าจะ เป็นวัดที่สังกัดธรรมยุตหรือสังกัดมหานิกาย ต่างก็ต้องดูแลปกครองดูแลวัดของตน ผู้วิจัยมองว่าควรนำหลักธรรมาธิปไตยมาใช้ในการปกครองและการบริหารจัดการของเจ้าอาวาสซึ่งเป็นผู้นำองค์กร เพราะเจ้าอาวาสในฐานะผู้ปกครองดูแลบริหารวัดและมีอำนาจสูงสุดของวัด นั่นคือ การใช้อำนาจของเจ้าอาวาสอย่างเต็มที่ ในการปกครองและใช้ด้วยความถูกต้องเป็นธรรม หากกรณีที่เจ้าอาวาสไม่ทราบว่าจะปกครองบริหารจัดการวัดและสมาชิกภายในวัดอย่างไรให้เจ้าอาวาสให้ยึดหลักตามมาตรา 20 ว่า คณะสงฆ์ต้องอยู่ภายใต้การปกครองของมหาเถรสมาคม โดยให้บริหารจัดการปกครองตามกิจการคณะสงฆ์ 6 ด้าน คือ การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ การสาธารณสงเคราะห์ และใช้หลักธรรมาธิปไตยเข้าไปบริหารจัดการด้วยความเป็นธรรม เพื่อให้การปกครองของวัดเป็นไปในทิศทางเดียวกัน กิจการคณะสงฆ์นี้จะครอบคลุมถึงการทำหน้าที่ของผู้ปกครองทุกระดับชั้น รวมถึงพระอุปัชฌาย์และด้วยโครงสร้างของวัด ประกอบไปด้วยเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส และเลขานุการเจ้าอาวาส พระสงฆ์ สามเณร แม่ชี รวมถึงบุคลากรคือไวยาวัจกรวัด กรรมกรวัด ทั้งหมดนี้ล้วนคือสมาชิกภายในวัด ซึ่งเจ้าอาวาสจะต้องปกครองและดูแลให้อยู่ในกรอบพระธรรมวินัยอยู่ในกฎระเบียบและนอกจากความรู้ทางธรรมของเจ้าอาวาสแล้วคงยังไม่เพียงพอ เจ้าอาวาสควรจะต้องสละตนเองโดยการพัฒนาเสริมสร้างศักยภาพของตนให้สามารถแก้ไขปัญหาของการปกครองดูแลวัดได้

ผู้วิจัยจึงได้เสนอแนวคิดโดยใช้หลักธรรมาธิปไตยในการแก้ไขปัญหาในด้านของเจ้าอาวาส ผู้ปกครองและบริหารจัดการวัดดังนี้ 1) การเพื่อความเรียบร้อยดีงาม 2) การศาสนศึกษา 3) การศึกษาสงเคราะห์ 4) การเผยแผ่พระพุทธศาสนา 5) การสาธารณูปการ 6) การสาธารณสงเคราะห์ เพื่อให้องค์กรคณะสงฆ์สามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเหมาะสมกับสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ส่งเสริมการปรับปรุงการดำเนินงานขององค์กรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดตามแนวทางการบริหารจัดการ

บ้านเมืองที่ดีหรือธรรมาภิบาล ช่วยยกระดับการบริหารจัดการทั้งด้านงบประมาณ ด้านระบบการ พัฒนาศาสนาบุคคลให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และช่วยในการสร้างนวัตกรรมการบริหารจัดการ องค์กรให้ทันสมัย

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะต่อพระสงฆ์ในลักษณะปัจเจก

1.1 หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อวิธีการพัฒนาเศรษฐกิจและ สังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจริญและความสุขในด้านจิตใจ ย่อมเป็นปัจจัยสำคัญที่เราจะต้องนำมา พิจารณาควบคู่ไปกับความเจริญและความสุขในด้านวัตถุเสมอ

1.2 การนำหลักทศพิธราชธรรมมาประยุกต์ใช้ในการปกครองจึงถือเป็นหัวใจของนัก ปกครองที่จะปกครองผู้ใต้บังคับบัญชาหรือประชาชนให้เกิดความสุข จึงก่อให้เกิดการพัฒนาคน พัฒนาเศรษฐกิจพัฒนา สังคมและพัฒนาประเทศได้ การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มา ประยุกต์ใช้กับการปกครองในยุคปัจจุบันจึงจะเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาการประทุพผิตมิชอบ ทางราชการได้อย่างดีที่สุดสามารถป้องกันปัญหาการทุจริตประทุพผิตมิชอบทางราชการได้และจะเป็น การช่วยลดปัญหาด้านการขัดแย้งในสังคมเกิดประโยชน์สุขแก่สังคม

1.3 การมีองค์ความรู้และความสามารถทางการปกครองอย่างเดียวย่อมไม่มีหลักคุณธรรม สำหรับนักบริหาร จึงไม่สามารถที่จะทำให้เกิดการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่สามารถที่จะ ทำให้เหตุการณ์คลี่คลายไปได้ด้วยดีและอาจจะเกิดความผิดพลาดมีผลเสียหายกระทบกับความมั่นคง ทำให้เกิดความเสียหายต่อประเทศไทยได้

1.4 หลักจกัวัตตีสูตร เป็นการปกครองที่ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยโดยใช้หลักธรรม ทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องเชื่อมประสานเพื่อสร้างสังคมให้สงบสุข โดยนัยหมายก็คือการดูแล บำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาราษฎร์ที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตรัฐโดยหลักธรรมาภิบาลในจกัวัตตีสูตร ต้องการเสนอหลักการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยวิถีการพึ่งตนเองโดยใช้สติปัญญา 4 เป็นเครื่องนำและ การใช้ระบบการปกครองแบบธรรมาธิปไตย คือถือธรรมเป็นใหญ่ อาศัยหลักธรรมให้ความคุ้มครองอัน เป็นธรรมแก่มนุษย์และสัตว์ ทำคนไม่มีทรัพย์ให้มีทรัพย์และส่งเสริมศีลธรรม โดยทรงยึดหลักกุศล กรรมบถ 10 และยกหลักศีล 5 มาใช้ ในระบบการปกครองทำให้ประชาชนตั้งตนไว้ชอบ มีการดำรงชีพด้วยความเกื้อหนุนกันให้มี กระบวนการคบหาสัตบุรุษคือจัดระบบการศึกษาที่ดี และการทำให้ ประชาชนได้มีโอกาสทำความดี

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ข้อเสนอแนะต่อองค์กรของสงฆ์ในฐานะเจ้า คณะตำบล อำเภอและจังหวัด

2.1 เสนอให้แก้ไขและเพิ่มเติม เรื่องการแต่งตั้งเจ้าอาวาสและการถอดถอนเจ้าอาวาส หรือให้มีการออกระเบียบและมติที่ให้มีการระบุ ความรู้ ความสามารถ รวมถึงระบุ อายุ ของพระสงฆ์ หากพระสงฆ์ที่มีอายุมากอาจจะไม่สะดวกในการดำเนินการบริหารจัดการวัด เนื่องจากสุขภาพไม่เอื้ออำนวย ในเรื่องการแต่งตั้งและถอดถอนไวยาวัจกรวัดหรือมีกฎระเบียบ คำสั่งเพิ่มเติม ให้ระบุ คุณสมบัติของผู้ที่จะมาสมัครเป็นไวยาวัจกร ในด้านความรู้ ความสามารถและการตรวจสอบ ประวัติ เหมือนการรับสมัครพนักงานทั่วไปและผู้คัดเลือกไม่ควรจะเป็นเจ้าอาวาสฝ่ายเดียว

2.2 เสนอให้มีการจัดอบรมเสริมความรู้เสริมทักษะการบริหารการปกครองของเจ้าอาวาส ให้มากที่สุดเนื่องจากพระสังฆาธิการบางวัดบางรูปในส่วนภูมิภาค ยังบริหารจัดการความคิดและ ทักษะในการบริหารจัดการภายในวัดไม่มีความแน่นอน บางเรื่องปล่อยปะละเลยไปตามสภาพ

2.3 ในการคัดเลือกเจ้าอาวาสผู้ปกครองวัด ควรเพิ่มขีดสมรรถนะ เข้าไปด้วยหากมีแต่ ความรู้ความสามารถ แต่ไม่มีสมรรถนะในการที่จะจัดการหรือปฏิบัติงานได้ก็ไม่มีความประโยชน์

2.4 เสนอให้มีการสนับสนุนการศึกษาของพระสงฆ์เพื่อให้พระสงฆ์มีความรู้ความสามารถ และส่งเสริมพระสงฆ์ที่มีความสามารถด้านอื่นๆ ที่ไม่ใช่เพียงการศึกษาของสงฆ์เท่านั้น เช่น ความรู้ ทางด้านภาษา ระบบบัญชี ระบบคอมพิวเตอร์ เพื่อเป็นประโยชน์กับทางวัด โดยไม่ขัดต่อพระธรรม วินัยและกฎหมาย

2.5 เสนอให้วัดทุกวัดควรได้รับการสนับสนุนให้มีความเข้มแข็งในการบริหารวัดและ กิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน รวมถึงการพัฒนาด้วย

2.6 เสนอให้มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติร่วมกันหาวิธีและหา แนวทางการป้องปราบมิให้ใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการแสวงหา ผลประโยชน์เพื่อตนหรือคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และใช้หลักคำสอนพระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญ เพื่อ การทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้มีความมั่นคงถาวรสืบไป

2.7 เสนอให้รัฐบาลควรสนับสนุนงบประมาณในการสร้างสำนักงานกลางของสถาบันคณะ สงฆ์และสนับสนุนงบประมาณในการจัดอบรมไวยาวัจกร ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างศักยภาพ ให้กับไวยาวัจกรวัดผู้ดูแลและจัดการทรัพย์สินของวัด เพื่อการปฏิบัติที่ถูกต้องชัดเจนและโปร่งใส

2.8 เสนอให้มีนโยบายในการให้ความรู้ที่ถูกต้องกับพุทธศาสนิกชน เกี่ยวกับ พระพุทธศาสนาเช่น การทำบุญเพื่อให้จิตใจลดกิเลส รู้จักให้เสียสละ เอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน ซึ่งจะส่งผลให้จิตปล่อยวางสิ่งต่างๆได้ อันเป็นแก่นแท้ของพระพุทธศาสนา

2.9 ปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น เรื่องทรัพย์สินของวัด พระสงฆ์ที่ไม่ปฏิบัติ ตามพระธรรมวินัยนั้น การกำกับดูแลควรใช้หลักธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนควรเน้น ที่การมีเป้าหมายร่วมกันและการมีส่วนร่วมของทุกระดับชั้น ไม่ควรแยกกันปฏิบัติเพื่อให้ผลการปฏิบัติ หน้าที่ของการปกครองคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2.10 เสนอให้รัฐบาลมีส่วนร่วมในการ ควบคุม สื่อ สิ่งพิมพ์ ทุกชนิด ในการนำเสนอข้อมูล ข่าวสารการรายงานข่าวในทุกรูปแบบที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอันเกี่ยวข้องกับพระภิกษุสงฆ์ ในการเสนอข่าวและการเชื่อมต่อข่าวไปยังผู้อ่าน ให้คำนึงถึงภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาในประเทศเป็นหลัก ไม่ใช่เสนอข่าวเพียงเพื่อสนองงานอย่างเดียว เพราะอาจจะนำมาซึ่งความแตกแยกในการเข้าใจ และหลงประเด็นตามเนื้อข่าวนั้น จนอาจจะนำไปสู่ความเสียหายของการปกครองคณะสงฆ์และความเสื่อมศรัทธาของพุทธศาสนิกชน

ข้อเสนอแนะต่อมหาเถรสมาคม ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมในการวิจัยเรื่อง การนำหลักธรรมมาธิปไตยมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ไทยได้ข้อสรุปการวิจัยออกเป็นประเด็นปัญหาคือ ปัญหาที่มาจากการละเมิดผิดพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ซึ่งมีทั้งลักษณะเชิงปัจเจกและเชิงกลุ่มบุคคล โดยได้เสนอแนะแยกออกเป็น 2 ส่วน คือ เสนอแนะในเชิงหลักการและเชิงปฏิบัติ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในเชิงหลักการ ประเด็นที่ 1 ควรมีการปฏิรูปการปกครองคณะสงฆ์กันอย่างจริงจัง ก็คือ ควรนำข้อดีของการปกครองคณะสงฆ์ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 กลับมาศึกษาและนำมาปรับแก้ไข ข้อกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับพระธรรมวินัยและความเหมาะสมตามยุคปัจจุบันและสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ฉบับใหม่ ต้องมีคณะสงฆ์หรือตัวแทนที่เป็นผู้รู้แจ้งในพระธรรมวินัย วัตรปฏิบัติและกฎหมายต่าง ๆ เข้าร่วมในการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ อีกทั้งด้านการบังคับใช้กฎหมายต้องมีความละเอียดรอบคอบ ต้องยึดหลักพระธรรมวินัยเป็นอันดับแรก ตามด้วยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายมหาเถรสมาคม ตลอดจนการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของรัฐที่มีต่อสถาบันสงฆ์และต่อพระพุทธศาสนาให้เป็นไปตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ในมาตรา 79 (รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน)

ประเด็นที่ 2 ควรปรับแก้กฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ของมหาเถรสมาคม และความประพฤติของคณะสงฆ์ให้สอดคล้องกับสังคมไทยในปัจจุบัน การปกครองคณะสงฆ์ต้อง ยึดถือพระธรรมวินัยเป็นหลักสูงสุดมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เป็นกฎหมายส่งเสริมให้การปฏิบัติตามพระธรรมวินัยมีความศักดิ์สิทธิ์ยิ่งขึ้นและกฎหมายมหาเถรสมาคม ระเบียบ คำสั่งเป็นแนวปฏิบัติในการบริหารจัดการคณะสงฆ์

ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติฝ่ายรัฐและฝ่ายสงฆ์ ควรมีมาตรการในการควบคุม และบทลงโทษเพิ่มเติม ในกรณีที่พระสงฆ์ต้องอธิกรณ์ขั้นรุนแรง (ปาราชิก) เพื่อให้สงฆ์ได้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยอย่างถูกต้องและเพื่อสำรวมระวังมากยิ่งขึ้น ซึ่งพระธรรมวินัยถือเป็นกฎหมายสูงสุดที่พระสงฆ์ต้องประพฤติปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด พระสงฆ์ควรศึกษาหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาให้ถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาจริงๆและถือปฏิบัติ เป็นการรักษาภาพลักษณ์พระภิกษุสงฆ์ที่มีความประพฤติปฏิบัติดี อันเป็นหน้าที่ที่แท้จริงของพระภิกษุสงฆ์ทุกรูป

3. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับการนำหลักธรรมาธิปไตยมาใช้ในการปกครองคณะสงฆ์ไทย ซึ่งเป็นการศึกษาเอกสาร ข้อมูล ดังนั้น การศึกษาในครั้งต่อไป จึงควรที่จะทำการศึกษาให้เจาะประเด็นลงไปถึงองค์การปกครองคณะสงฆ์ ในปัจจุบันให้มากขึ้น โดยการใช้แบบสอบถาม รวมทั้งการสัมภาษณ์ในมหาเถรสมาคมเจ้าคณะหน เจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัดต่างๆ เพื่อให้เห็นรูปแบบขององค์การปกครองคณะสงฆ์ของไทยในปัจจุบัน ตามสภาพความเป็นจริงและเพื่อที่จะสังเคราะห์หาจุดแข็ง จุดอ่อนของการนำหลักธรรมาธิปไตยมาใช้ ปกครองคณะสงฆ์ไทย เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนารูปแบบขององค์การปกครองที่ควรจะใช้ในการ ปกครองคณะสงฆ์ในเชิงสร้างสรรค์ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- พุทธทาสภิกขุ. (2531). **การเมืองคือธรรมะ** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อรุณวิทยา.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2548). **คำวัต: พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสียงเชียง.
- พระธรรมปริยัติโสภณ. (2545). **การคณะสงฆ์และการพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2541). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**, กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542**. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2513). **ประชุมนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานทาง พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: วัดพระพิเรนทร์
- แสงชัย อภิชาตธนพัฒน์. (2564). **หลักธรรมาภิบาลในองค์กร**. เอกสารวิชาการส่วนบุคคล.